

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Cevdet - Saray, nr. 599, 4241, 7671; L. A. Mayer, *Islamic Architects and Their Works*, Genève 1956, s. 104; Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul 1995, I, 113; Banu Bilgicioğlu, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Belgelerin Sanat Tarihi Yönüyle İncelenmesi: 16. yy. Sonları ile 20. yy. 'ın İkinci Çeyreği* (yüksek lisans tezi, 1998), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 137; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Osmanlı'da Baş Mimarlar", *Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi*, İstanbul 2002, IV, 315-317; a.m.f., "Mehmed Tahir Ağa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 194; İzzet Kumbarcılar, "Türk Mimarları", *Arkitekt*, II, İstanbul 1937, s. 60; Kemal Altan, "Mimar Mehmet Tahir", a.e., VII (1937), s. 193-195; Muzaffer Erdoğan, "Onsekizinci Asır Sonlarında Bir Türk San'atkarı Hassa Başmimarı Mehmed Tahir Ağa: Hayatı ve Mesleki Faaliyetleri", *TD*, VII/10 (1954), s. 157-180; VIII/11-12 (1956), s. 159-178; IX/13 (1958), s. 161-170; XI/15 (1960), s. 25-46; Şerafettin Turan, "Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları", *TAD*, I/1, s. 163, 165-166, 191-192; Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Mimarlık Tarihinin Otantik Yazma Kaynakları", *VD*, VI (1965), s. 129.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

MEHMET TEVFİK AZAPAGIÇ

(1838-1918)

Bosna-Hersek Diyanet İşleri başkanı.

Tuzla'da (Bosna - Hersek) doğdu. Babası Osman Bey Tuzla'da Azap Ağa (Azapagiç) ailesine mensuptur. Medrese eğitimini Tuzla'da tamamladıktan sonra İstanbul'a gitti. 1862 yılında öğrenimini bitirip Saraybosna'ya döndü ve Saraybosna Rüşdiyesi müdürlüğüne tayin edildi. 1868'de Tuzla kadısı ve Tuzla Rüşdiyesi müdürü oldu. Her iki görevini Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan işgaline uğradığı zamana kadar sürdürdü (1878). Avusturya-Macaristan Devleti tarafından Tuzla müftülüğüne getirildi. Bu görevde dokuz yıl aşkın bir süre kaldı. 1887'de Saraybosna'da yeni açılan Şer'î Hâkimler Okulu (Şeriatska Sudačka Škola) müdürlüğüne tayin edildi. 1893 yılına kadar devam eden bu görevi sırasında okulun kadro ve programının oluşturulmasında önemli katkıları oldu. Avusturya-Macaristan Devleti tarafından tayin edilen ilk reisülulemâ (Diyanet İşleri başkanı) Mustafa Hilmi Efendi Hacıömeroviç'in görevinden ayrılması üzerine 25 Ekim 1893'te reisülulemâlığa getirildi. Onun döneminde, özellikle Bosna-Hersek'te Mostar müftüsü Ali Fehmi Câbiç'in önderliğinde Bosna-Hersek müslümanlarının din ve eğitim özerkliği için başlatılan çalışmalar olumlu sonuçlar verdi. 1909'da emekliye ayrıldık-

tan sonra hayatını Tuzla'da geçirdi. 22 Mayıs 1918 tarihinde vefat etti ve buradaki Hâfiz Hanumina Camii hazînesine (Jaska Džamija) defnedildi.

Arapça, Farsça ve Türkçe yanında Almanca da bildiği söylenen Mehmed Tevfik, Avusturya-Macaristan Devleti'yle iyi ilişkiler içinde olmakla suçlanmıştır. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan işgaline uğramasından itibaren buradan Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalan bölgelere ve özellikle bugünkü Türkiye topraklarına başlatılan göçe karşı çıktığı, bu konuda yazılar yazdığı bilinmektedir. Ayrıca Bosna-Hersek ve Avusturya-Macaristan Devleti sınırları içerisindeki müslüman öğrencilere yardım için oluşturulan Gayret Yardım Kuruluşu ile (Prosvjetno Humanitarno Društvo Gajret) Behar Kültür Derneği ve dergisinin kuruluşunda önemli rol oynamıştır.

Eserleri. 1. Risâle fi'l-hicre. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan işgaline uğraması üzerine buradan göç edilmesine karşı çıkmak amacıyla yazılan bu Arapça risâlenin yazma nüshası Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde mevcuttur (Dobrača, II, 604-605, nr. 1496 [R-1343]). Müellifin Tuzla müftüsü iken 1884 yılında kaleme aldığı eserin mevcut nüshası Mehmed Hancı tarafından istinsah edilmiş olup Osman Laviç tarafından Boşnaçka'ya çevrilmiş ve Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nin dergisi *Anali GHB*'de yayımlanmıştır (Mehmed Tevfik Azapagiç, "Risala o Hidžri" [prijevod sa arapskog i bilješke: Osman Lavič], *Anali GHB*, XV-XVI [Sarajevo 1990], s. 197-222). **2. Risâle-i Hicret.** Bir önceki eserin kısaltılmış Türkçe versiyonudur. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi kataloğunda *Hicret Hakkında Risâle* olarak zikredilen eser (Dobrača, II, 687, nr. 1618 [R-905]) Saraybosna'da yayımlanmıştır (1303/1885). **3. Keşfü'l-estâr şerhu Letâ'ifi'l-esrâr.** Mehmed Hancı ve Hâzim Şabanoviç'in müellife nisbet ettikleri bu eser hakkındaki bilgiler yetersizdir. Hancı tarafından sadece adı zikredilmiş, Şabanoviç ise 1878'de Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Devleti tarafından işgalinden sonra bir kısım ulemânın bölgeden hicreti teşvik etmesi sebebiyle bunlara karşı yazılmış bir eser olduğunu belirtmiştir (Handžić, s. 35; Şabanoviç, s. 678). Herhangi bir nüshasına rastlanmayan eserin *Risâle fi'l-hicre* ile aynı kitap olması muhtemeldir.

Müellifin bunların dışında *Behar* ve *Bosna-Hersek Vilâyet Salnâmesi*'nde yayımlanmış makaleleri mevcuttur. "Zna-

menite Izreke" (Meşhur sözler [Behar, Sarajevo 1900, I/1, s. 3-4; I/2, s. 21-22]), "Arapski Jezik u Našim Gimnazijama" (Liselerimizdeki Arapça [Behar, Sarajevo 1902, III/6, s. 83-85; III/7, s. 102-103; III/8, s. 116-118]) ve "Poslovice i Mudre Izreke" (Atasözleri ve meşhur sözler [Bosna-Hersek Vilâyet Salnâmesi, VIII/1889, s. 75-79]) bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Tevfik Azapagiç, "Risala o Hidžri" (prijevod sa arapskog i bilješke: Osman Lavič), *Anali GHB*, XV-XVI (1990), s. 197-222; *Sarajevski List*, Sarajevo 1893, sy. 138 (22.11.1893), str. 1; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 34-35; a.m.f., *el-Ceherü'l-esnâ fi terâcimi 'ulemâ'i ve şu'arâ'i Bosna* (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv), Kâhire 1413/1992, s. 170; Muhsin Rizviç, *Književno Stvaranje Muslimanskih Pisaca u Bosni i Hercegovini u Doba Austro-Ugarske Vladavine*, Sarajevo 1971, I, 260; a.m.f., *Behar-Knjizevno-Istorijska Monografija*, Sarajevo 1971, s. 115-116, 510; Hâzim Şabanoviç, *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 676-678; Kasim Dobrača, *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa*, Sarajevo 1979, II, 604-605, 687-688 (nr. 1496 [R-1343]; nr. 1618 [R-905]); Refik Hadžimeroviç, "Tuzlanske Muftije", *Takvim*, Sarajevo 1983, s. 161-171; Ferhat Šeta, *Reis-ul-uleme u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji od 1882. do 1991. godine*, Sarajevo 1991, s. 23, 25-26; Mustafa Çeman, *Bibliografija Bošnjačke Književnosti*, Zagreb 1994, s. 500; Osman Laviç, "Risala fi al-Hidžra", *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih i Bosanskih Rukopisa*, London-Sarajevo 1423/2002, X, 110 (nr. 5907); a.m.f., "İseljavanje Bošnjaka Muslimana iz BiH za Vrijeme Austro-Ugarske Vladavine i Risala Mehmeda Teufika Azapagića", *Anali GHB*, XVII-XVIII (1996), s. 123-130; "Bosansko-Hercegovački Glasnik i Rijaseti Ulema", *Bosansko-Hercegovački Glasnik*, sy. 42, Sarajevo 1906, s. 1; Safet-beg Bašagiç, "Edhem Mulabdiç i Kulturni Pokret Bosansko-Hercegovačkih Muslimana", *Novi Behar*, IV/14-15, Sarajevo 1930-31, s. 212; İbrahim Kemura, "Dva Patriotska Apela Bosanskih Muslimanskih Prvaka iz Prvih Godina Austro-Ugarske Okupacije", *Glasnik VIS*, XXXIII/9-10 (1970), s. 436-443; Alija Nametak, "Azapagiç, Mahmud Tevfik (Hadži) Kadija i Muftija u Tuzli", *Hrvatska Enciklopedija*, Zagreb 1941, II, 25.

OSMAN LAVIÇ

MEHMET TEVFİK BEY

(1867-1956)

Son dönem devlet ve bilim adamlarından.

1867 Martında İstanbul'da doğdu. Ulemâdan Şirvanlı Ahmed Hamdi Efendi'nin oğludur. İlk eğitiminin ardından on üç yaşında girdiği Mülkiye Mektebi'ni 1885'te birincilikle bitirdi. Önce Bâbüali Tercüme